

MONETAR SIYOSAT INSTRUMENTLARINING KREDITLASH DINAMIKASI VA
AHOLINING QARZ YUKIGA TA'SIRI

Homidova Nilufar Rustam qizi

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20353671>

Annotatsiya. Ushbu tezisdan monetar siyosatning tijorat banklari kreditlash faoliyati, kreditlar hajmi va foiz stavkalari shakllanishiga ta'siri tahlil qilinadi. Monetar siyosat iqtisodiyotda pul taklifi, inflyatsiya darajasi, bank likvidligi va kredit resurslari qiymatini tartibga soluvchi muhim mexanizm hisoblanadi. Markaziy bank tomonidan asosiy stavkaning o'zgartirilishi, majburiy zaxira talablari, ochiq bozor operatsiyalari va likvidlikni boshqarish instrumentlari tijorat banklarining kredit berish imkoniyatlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Asosiy stavka oshirilganda bank resurslari qimmatlashadi, kredit foiz stavkalari ko'tariladi va kreditga talab qisqaradi. Aksincha, monetar sharoit yumshatilganda bank kreditlari hajmi ortib, iqtisodiy faollik rag'batlantiriladi. O'zbekiston sharoitida inflyatsion bosim, aholining kreditga bo'lgan talabi va bank tizimidagi likvidlik darajasi monetar siyosat samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir.

Kalit so'zlar: monetar siyosat, asosiy stavka, bank kreditlari, foiz stavkasi, inflyatsiya, pul-kredit siyosati, likvidlik, kredit bozori.

Abstract. This thesis analyzes the impact of monetary policy on the lending activity of commercial banks, the volume of loans and the formation of interest rates. Monetary policy is an important mechanism that regulates the money supply, inflation rate, bank liquidity and the value of credit resources in the economy. Changes in the key rate by the Central Bank, mandatory reserve requirements, open market operations and liquidity management instruments directly affect the lending capabilities of commercial banks. When the key rate is increased, bank resources become more expensive, loan interest rates rise and the demand for credit decreases. On the contrary, when monetary conditions are relaxed, the volume of bank loans increases and economic activity is stimulated. Inflationary pressure, the population's demand for credit and the level of liquidity in the banking system are among the main factors determining the effectiveness of monetary policy in the conditions of Uzbekistan.

Keywords: monetary policy, key rate, bank loans, interest rate, inflation, monetary policy, liquidity, credit market.

TAHLIL VA NATIJALAR

Monetar siyosatning bank kreditlari hajmi va foiz stavkalari shakllanishiga ta'siri O'zbekiston bank tizimi misolida yaqqol ko'rinadi. Markaziy bank asosiy stavkani o'zgartirish orqali tijorat banklari uchun resurslar qiymatiga ta'sir qiladi. Natijada banklar kredit foiz stavkalarini qayta ko'rib chiqadi, kredit ajratish shartlarini qat'iylashtiradi yoki yumshatadi. 2025-yilda Markaziy bank asosiy stavkani 14 foiz darajasida saqlab qolganligi pul-kredit sharoitlari nisbatan qat'iy bo'lganini ko'rsatadi. Bu esa kredit bozorida foiz stavkalarining yuqori darajada saqlanishiga sabab bo'lgan.

2025-yil I choragida milliy valyutadagi jami kreditlar bo'yicha o'rtacha foiz stavkasi 23,1 foizni tashkil etgan. Shu davrda chakana kreditlar bo'yicha o'rtacha tortilgan foiz stavkasi 23,6

foizga teng bo'lgan bo'lsa, korporativ kreditlar bo'yicha stavka 22,7 foizgacha ko'tarilgan. Bu holat monetar siyosatning kredit narxiga ta'siri banklar kredit siyosatida bevosita aks etayotganini bildiradi.

1-jadval

O'zbekistonda kreditlash va foiz stavkalari bo'yicha ayrim ko'rsatkichlar

Ko'rsatkichlar	Davr	Miqdor / foiz	Iqtisodiy mazmuni
Markaziy bank asosiy stavkasi	2025-yil	14%	Pul-kredit siyosati qat'iy sharoitda olib borilgan
Milliy valyutadagi jami kreditlar bo'yicha o'rtacha foiz stavkasi	2025-yil mart	23,1%	Kredit resurslari nisbatan qimmat bo'lgan
Chakana kreditlar bo'yicha o'rtacha foiz stavkasi	2025-yil mart	23,6%	Aholiga ajratiladigan kreditlar yuqori foizli segment bo'lib qolgan
Korporativ kreditlar bo'yicha o'rtacha foiz stavkasi	2025-yil mart	22,7%	Biznes kreditlarida ham yuqori foiz muhiti saqlangan
Tadbirkorlik subyektlariga ajratilgan kredit qo'yilmalari	2024-yil	355,6 trln so'm	2023-yilga nisbatan 10,2% o'sish kuzatilgan
Aholiga ajratilgan kredit qo'yilmalari	2024-yil	177,5 trln so'm	2023-yilga nisbatan 19,5% o'sish kuzatilgan

Manba: O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlari asosida tuzildi.

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki, 2024-yilda kreditlash hajmi yuqori sur'atda o'sishda davom etgan. Ayniqsa, aholiga ajratilgan kredit qo'yilmalari 177,5 trln so'mni tashkil etib, 2023-yilga nisbatan 19,5 foizga oshgan. Tadbirkorlik subyektlariga ajratilgan kreditlar esa 355,6 trln so'mga yetib, 10,2 foiz o'sgan. Bu natija shuni ko'rsatadiki, foiz stavkalari yuqori bo'lishiga qaramay, iqtisodiyotda kreditga bo'lgan talab saqlanib qolgan.

Monetar siyosat kredit hajmiga ikki tomonlama ta'sir qiladi. Bir tomondan, asosiy stavkaning yuqori darajada bo'lishi kreditlarni qimmatlashtiradi va kredit olishga bo'lgan talabni ma'lum darajada cheklaydi. Ikkinchi tomondan, iqtisodiyotda iste'mol, investitsiya va tadbirkorlik faoliyatining kengayishi kreditlarga bo'lgan talabni saqlab turadi. Shu sababli 2024–2025-yillarda kreditlash hajmi to'liq qisqarmagan, balki foiz stavkalari yuqori bo'lgan sharoitda ham o'sishda davom etgan.

Aholiga ajratiladigan kreditlar bo'yicha foiz stavkalarining yuqoriligi aholining qarz yukiga ham ta'sir ko'rsatadi. Masalan, chakana kreditlar bo'yicha o'rtacha foiz stavkasi 2025-yil mart oyida 23,6 foizni tashkil etgani aholining kredit bo'yicha oylik to'lovlari yuqori shakllanishiga olib keladi. Bu ayniqsa iste'mol kreditlari, mikroqarzlilar va avtokreditlarda seziladi. Foiz stavkalari yuqori bo'lgan sharoitda qarz oluvchining daromadi yetarli bo'lmasa, kreditni qaytarish bo'yicha bosim kuchayadi.

Bank kreditlari foiz stavkasi shakllanishida faqat Markaziy bank asosiy stavkasi emas, balki depozit foizlari, banklarning operatsion xarajatlari, kredit riski, inflyatsiya kutilmalari va qarz oluvchining moliyaviy holati ham muhim rol o'ynaydi. Markaziy bank ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilda kredit va depozit foiz stavkalari orasidagi farq 2023-yilga nisbatan 0,6 foiz bandga

oshgan. Bu holat banklarning kredit narxini belgilashda xarajatlar va risk omillarini ham hisobga olayotganini ko'rsatadi.

2-jadval

Monetar siyosat instrumentlarining kreditlashga ta'siri

Monetar siyosat instrumenti	Kredit hajmiga ta'siri	Foiz stavkasiga ta'siri	Aholi va biznes uchun natija
Asosiy stavkaning oshirilishi	Kreditlash sur'ati sekinlashadi	Kredit foizlari oshadi	Kredit olish xarajatlari ko'payadi
Asosiy stavkaning pasaytirilishi	Kreditlash faollashadi	Kredit foizlari pasayadi	Investitsiya va iste'mol talabi oshadi
Majburiy zaxira talablarining oshirilishi	Bank likvidligi qisqaradi	Kreditlar qimmatlashadi	Banklar kredit berishda ehtiyotkor bo'ladi
Likvidlikni qo'llab-quvvatlash	Kredit resurslari ko'payadi	Stavkalar barqarorlashadi	Kredit olish imkoniyati kengayadi
Makroprudensial cheklovlar	Xatarli kreditlar kamayadi	Riskga qarab stavka shakllanadi	Qarz yuki nazorat qilinadi

Monetar siyosatning qat'iyligi kredit foiz stavkalarining yuqori darajada saqlanishiga olib keladi. Biroq kredit hajmining o'sishi faqat foiz stavkalariga bog'liq emas. Aholi daromadlari, banklar o'rtasidagi raqobat, davlat dasturlari, ipoteka va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash mexanizmlari ham kreditlash dinamikasiga ta'sir qiladi. Shu bois O'zbekistonda yuqori foiz muhitiga qaramay, 2024-yilda aholiga va tadbirkorlik subyektlariga ajratilgan kreditlar hajmi oshgan.

Natijalar asosida aytish mumkinki, monetar siyosat bank kreditlari hajmi va foiz stavkalari shakllanishining asosiy makroiqtisodiy omillaridan biridir. Asosiy stavka yuqori bo'lganda banklar kredit resurslarini qimmatroq baholaydi, bu esa kredit foizlarining oshishiga olib keladi. Shu bilan birga, kreditlarga talab yuqori bo'lgan sharoitda kreditlash hajmi keskin kamaymasligi mumkin. O'zbekiston tajribasi ham shuni ko'rsatadiki, 2024–2025-yillarda qat'iy monetar sharoitlar mavjud bo'lsa-da, bank kreditlari hajmi o'sishda davom etgan, ammo kreditlarning qiymati yuqori darajada saqlanib qolgan.

XULOSA

Monetar siyosat bank kreditlari hajmi va foiz stavkalari shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatuvchi muhim makroiqtisodiy vosita hisoblanadi. Markaziy bank tomonidan asosiy stavkaning o'zgartirilishi tijorat banklarining resurs jalb qilish xarajatlariga, banklararo pul bozori stavkalariga va natijada kredit foizlarining shakllanishiga ta'sir qiladi. Asosiy stavka yuqori bo'lgan sharoitda banklar kreditlarni qimmatroq foizlarda taklif qiladi, bu esa kredit olishga bo'lgan talabni ma'lum darajada cheklaydi. Aksincha, asosiy stavkaning pasayishi bank kreditlari narxining arzonlashishiga va kreditlash faolligining oshishiga xizmat qiladi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, kredit hajmi faqat monetar siyosatga emas, balki aholining daromadlari, tadbirkorlik subyektlarining investitsion ehtiyoji, banklar likvidligi, depozit bazasi, inflyatsiya kutilmalari va kredit risklari darajasiga ham bog'liqdir. Shu sababli ayrim davrlarda qat'iy monetar siyosat sharoitida ham kreditlash hajmi o'sishda davom etishi mumkin. Bunday holat iqtisodiyotda kredit resurslariga bo'lgan talab yuqoriligini bildiradi.

O'zbekiston sharoitida monetar siyosatning asosiy vazifasi inflyatsiyani jilovlash, milliy valyuta barqarorligini ta'minlash va bank tizimida moliyaviy barqarorlikni saqlashdan iborat. Biroq bu jarayonda kreditlash imkoniyatlarini haddan tashqari cheklab qo'ymaslik muhimdir. Chunki bank kreditlari ishlab chiqarishni kengaytirish, tadbirkorlikni moliyalashtirish, aholi ehtiyojlarini qondirish va iqtisodiy faollikni oshirishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Shuningdek, kredit foiz stavkalarining yuqori bo'lishi aholining qarz yukini oshirishi, kredit to'lovlarini og'irlashtirishi va muammoli kreditlar xavfini kuchaytirishi mumkin. Shu bois tijorat banklari kredit ajratishda mijozlarning to'lov qobiliyatini chuqur baholashi, foiz stavkalarini risk darajasiga mos belgilashi hamda qarz oluvchilar uchun moliyaviy savodxonlikni oshirishga e'tibor qaratishi zarur.

Monetar siyosat va bank kreditlash tizimi o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, ularning samarali muvofiqlashtirilishi iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Kelgusida kredit bozorini yanada barqaror rivojlantirish uchun banklarning uzoq muddatli resurs bazasini kengaytirish, foiz stavkalari shakllanishida shaffoflikni oshirish, kredit risklarini boshqarish tizimini takomillashtirish va aholining qarz yukini doimiy monitoring qilib borish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2025). *Pul-kredit siyosati sharhi: 2025-yil I chorak*. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki.
2. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2025). *Pul-kredit siyosati sharhi: 2025-yil III chorak*. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki.
3. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2024). *O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2024-yil uchun yillik hisoboti*. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki.
4. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2024). *Moliyaviy barqarorlik sharhi*. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki.
5. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2024). *Pul-kredit siyosatining 2025-yil va 2026–2027-yillar davriga mo'ljallangan asosiy yo'nalishlari*. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki.
6. O'zbekiston Respublikasi. (2019). *O'zbekiston Respublikasining "Markaziy bank to'g'risida"gi Qonuni*. Toshkent: Adolat.
7. O'zbekiston Respublikasi. (2019). *O'zbekiston Respublikasining "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi Qonuni*. Toshkent: Adolat.
8. Mishkin, F.S. (2019). *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*. 12th ed. London: Pearson.
9. Frederic, S.M. and Eakins, S.G. (2020). *Financial Markets and Institutions*. 9th ed. London: Pearson.
10. International Monetary Fund. (2024). *Monetary Policy and Financial Stability Report*. Washington, DC: IMF.

11. World Bank. (2024). *Global Economic Prospects*. Washington, DC: World Bank.
12. Bank for International Settlements. (2023). *Annual Economic Report: Monetary Policy, Inflation and Financial Stability*. Basel: BIS.